

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN: 2564 - 7903 • Yıl / Year: ilkbahar / Spring 2019 • Sayı / Issue: 3

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 2 - İlkbahar / Spring 2019 - Sayı / Issue: 3

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

ÜSKÜPLÜ İSHÂK ÇELEBİ DÎVANI'NDA BEŞERÎ HAYAT

Ramadan Doğan*

Geliş Tarihi : 06 Mart 2019
Kabul Tarihi : 13 Nisan 2019

Öz

İshâk Çelebi (?-1538), Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki mühim kültür merkezlerinden biri olan Üsküp'te on beşinci yüzyılın ikinci yarısında doğmuştur. Ailesi de Üsküp'ün yerlisidir. Babası kılıç ustası olduğu için Kılıççı İbrahim diye anılırdı. İshâk Çelebi'nin Üsküp'te başladığı tahsil hayatını nerede tamamladığı kesin olarak bilinmemektedir. Biraz baba mesleğine tevessül etse de daha sonra ilim tahsiline koyulmuş ve Kara Bali Efendi'den mülâzim olmuştur. Üsküp, Serez, Edirne ve Bursa'da müderrisliklerde bulunmuş, Şam'da kadılık yapmıştır. On altıncı yüzyıl Klasik Türk şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan İshâk Çelebi'nin Divanı'ndan başka Selîmnâme'si ve Risâle-i İmtihâniyye'si vardır.

Üsküplü İshâk Çelebi, yaşadığı döneme dair, iyi bir gözlem ve tahlil yaparak günlük hayata kayıtsız kalmamış, bu gözlem ve tahlillerini çeşitli hayallerle süsleyerek Divan'ına ustaca yansıtmasını bilmiştir.

Bu çalışmamızda, Üsküplü İshâk Çelebi'nin Divanı'nda yaşadığı asırdaki beşerî hayatı yansıtan unsurlar, muhtelif başlıklar altında tasnif edilerek bunlara şiirlerinden örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik (Divan) Edebiyat, Üsküplü İshâk Çelebi, Beşerî Hayat.

THE HUMAN LIFE IN THE DIWÂN OF İSHÂQ CHALABÎ OF SKOPJE

Abstract

İshâq Chalabi (?-1538) was born in Skopje, one of the important cultural centers of the Ottoman Empire in the second half of the 15th century. His family members were originally from Skopje. He was called Kılıççı İbrahim in that his father was a sword master. It is not known exactly where İshâq Chalabi completed his education even though it started in Skopje. He seems to be interested in his father's profession for a while but then he began dealing with scholarly works. He became a probationer (mulâzim) after Kara Bali Efendi. He served as a *mudarris* in Skopje, Seres, Edirne and Bursa, and as a *qadi* in Damascus. As one of the preeminent representatives of Classical Turkish poetry in the sixteenth century, İshâq Chalabi authored not only his Diwân but also *Salîmnâme* and *Risâlâ-i İmtihâniyya*.

İshâq Chalabi from Skopje did not remain indifferent to the daily life by means of a good observation and analysis concerning the period he lived. And he was able to project the mentioned observations and analysis into his Diwân by decorating with various images.

In this study, the elements reflecting the human life in the century in which İshâq Chalabi lived would be classified under various headings, and some examples from his poetry would be given.

Key Words: Classical (Divan) Literature, İshâq Chalabi of Skopje, Human Life.

Giriş

İshâk Çelebi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki mühim kültür merkezlerinden biri olan Üsküp'te onbeşinci yüzyılın ikinci yarısında doğmuştur. Ailesi de Üsküp'ün yerlisidir. Babası kılıç ustası olduğu için Kılıççı İbrahim diye anılırdı. İshâk Çelebi'nin Üsküp'te başladığı tahsil hayatını nerede tamamladığı kesin olarak bilinmemektedir. Biraz baba mesleğine tevessül etse de daha sonra ilim tahsiline koyulmuş ve Kara Bali Efendi'den mülâzim olmuştur. Üsküp, Serez, Edirne ve Bursa'da müderrisliklerde bulunmuş, Şam'da kadılık yapmıştır. Onaltıncı

* Dr. Öğr. Üyesi. Trakya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. ramadandogan@trakya.edu.tr. Orcid Id: 0000-0002-0367-7039.

Bu çalışma "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve çalışmanın intihal içermediği tespit edilmiştir.
Atf: Doğan, Ramadan. "Üsküplü İshak Çelebi Divanı'nda Beşerî Hayat". Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi / 3 (Nisan 2019): 22-31

yüzyıl Klasik Türk şiirinin önemli temsilcilerinden biri olan İshâk Çelebi'nin *Divanı*'ndan başka *Selîmnâme*'si ve *Risâle-i İmtihâniyye*'si vardır.¹

İshâk Çelebi, Yavuz Sultan Selim'in tahta çıktığı yıllarda İstanbul'un edebî muhitlerinde tanınan biriydi. Yavuz Sultan Selim'in tahta cülusunu anlattığı *Selim-nâme* isimli eseri Osmanlı tarihçileri için kaynak teşkil etmiştir.²

Riyâzî'nin başkalarından nakil yoluyla bildirdiğine göre, bir gün ellerini kaldırıp yüz binden fazla evliyanın gömülü olduğu Kubûr-ı Sâlihîn denilen bir yerde defnedilmeyi ve kıyamet gününde o velilerin arasında hasrolunup gölgelerinde olmayı kendisine nasip etmesi için Allah'a dua etmiş ve gerçekten de duası kabul olunup o yerde ebedî uykusunu uyumaya bırakılmıştır.³

İshâk Çelebi'nin *Divan*'ından gayri çeşitli kaynaklarda bahsi geçen *Selîm-nâme*'si ve *Risâle-i İmtihâniyye*'si vardır. Bunlardan *Selîm-nâme* adlı eseri mevcuttur. *İshâk-nâme* olarak da bilinen bu eser, Osmanlı tarih yazıcılığı için önemlidir ve şeh-nâmecilik türünün güzel bir örneğidir.⁴

Divan şairleri, estetik kaidelerinin bir gelenek hâlinde devam ettirildiği Klasik Türk edebiyatı içinde kendi üslup özellikleri dışında ekseriyetle aynı malzemeyi kullanmışlardır. Farklı üslup hususiyetlerinin incelenmesinden evvel bahsi geçen edebiyatın malzemelerinin mukayeseli olarak tetkik edilip ortaya konulması gereklidir.

Çok geniş bir coğrafyaya hükmeden Osmanlı Devleti, kendi içerisinde çok farklı kültürleri barındırmıştır. Belli kültür merkezleri içerisinde hayat süren şairlerin şiirlerinde kullandıkları kültür öğeleri benzerlik gösterir. Bu kültür merkezlerinin birisi de Rumeli'dir. Rumeli şairleri, şiirlerinde kendi memleketleri Üsküp, Vardar Yenicesi, gibi Rumeli şehirlerinden bahsetmişler, bu şehirleri muhtelif özellikleriyle övüp çeşitli şiirler kaleme almışlardır. Rumeli şairlerinin şiirleri tetkik edildiğinde diğer şairler tarafından işlenen ortak kültür yanında, Rumeli yöresine ait kültürel unsurlara daha fazla yer ayırdıkları aşîkârdır.⁵

Klasik Türk şairlerinin vezin, kafiye, nazım türü vb. teknik malzemelerin dışında çeşitli edebî sanatlar ile kullandıkları kelime, ifade ve mazmunlar hiç şüphesiz sosyal hayattan alınan unsurlardır.

Klasik Türk edebiyatına özellikle Tanzimat'tan günümüze kadar yöneltilen eleştirilerin başında, halktan ve gerçek hayattan uzak, tamamen hayalî bir edebiyat olduğu iddiasıdır. Elbette bu tenkitler şiir üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak, ön yargılar bir kenara atılıp muhtelif asırlardan seçilen birkaç divanın incelenmesiyle hakikatin öyle olmadığı ve şairlerin yaşadığı döneme ait pek çok unsuru şiirlerine yansıttığı görülecektir.

İnceleme

Bu çalışmamızda onaltıncı yüzyıl şairlerinden, müderrislik ve kadılık gibi önemli görevlerde bulunmuş Üsküplü İshâk Çelebi'nin Divan'ında bulunan beşerî hayata dair pek çok unsuru tespit etmeye çalıştık. Vereceğimiz örneklerde de görüleceği üzere İshâk Çelebi'nin günlük hayatla iç içe olduğunu gördük. Bu tespitlerimizi genel başlıklar altında örnek beyitler vererek yazımızda ele almaya çalıştık.

¹ Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, nşr. Dr. İbrahim Kutluk, (Ankara: TTK Basımevi, 1989), 1: 154.

² İsmet Parmaksızoğlu, "Üsküplü İshâk Çelebi ve Selim-nâmesi", *İ.Ü. Ed. Fak. Tarih Dergisi* 3/5-6, (1953): 4.

³ Üsküplü İshâk Çelebi, *Divan (Tenkidli Basım)*, nşr. Dr. Mehmed Çavuşoğlu, M. Ali Tanyeri, (İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1989), 8.

⁴ Hamdi Savaş, "Kılıççı-zâde İshâk Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 528-529.

⁵ Halil Çeltik, "Rumeli Şairlerinde Yöresel Kültür", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 14 (2000), 100.

1. Alışverişle İlgili Hususlar

Para denilen şey, ticaretin önemli araçlarından. Geçtiğimiz yüzyıllarda paralar altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerden oluşurdu. Divan'da alışverişle ilgili pul üç beyitte; dirhem, dinar ve akçe de bir beyitte kullanılmıştır:

Şu kim cân nakdi ile vasl-ı yâra
Hâridâr olmadı bir pul bahâsı (G. 305/4, s. 318)⁶
Meydân-ı mahabbette yine bir pula bin baş
Çevgân-ı ser-i zülfine hep top olacaktı (G. 48/2, s. 146)
O tâcı bir pula almazlar ikimiz başışün
Var eyle terk-i ser ile mu 'âmele sôfi (G. 326/10, s. 331)
Çekelüm nakde yine gül gibi destârimuzı
Der-miyân eyleyelim dirhem ü dinârimuzı (M. 3/II/1, s. 76)
Makdemünden ki gülistana haber virdi nesîm
Yâsemen ayağına akçasını itdi nisâr (G. 83/8, s. 171)

2. Padişah ve Çevresi İle İlgili Hususlar

Divan şiirinin teşekkülü genelde padişah ve çevresinde olmuştur. Çoğu şair sarayda görev yapıyor veyahut saraydan almış olduğu ihسانlarla hayatını idame ettiriyordu. Padişahlar da birer şairdi ve şiirden anlayan şahsiyetlerdi. Halil İnalçık bu konuda şöyle der: "Her biri şehzade iken seçkin hocalardan fenn-i şiirde yetişen, şiirleri mürettep bir divan teşkil eden Osmanlı padişahları, hakikaten iyi şiiri takdir edebilen yetenekli patronlardı."⁷

Şair Yavuz Sultan Selim devrinde yaşamıştır; ancak şiirlerinde başka padişahlara da yer vermiştir.

Dikildi râyet-i fethüñ riyâz-ı cennetde
İrişdi ravza-i Gâzî Murâd Hâna sürûr (K. 4/20, s. 26)

Şair burada, fethin sancağı cennet bahçesine dikildiğinde Gazi Murad Han'ın bahçesine sevinç erişti, diyerek Fatih Sultan Mehmed'in babası II. Murad'a şiirinde yer vermiştir.

Bülend-mertebe Sultân Selîm-i şâh-ı cihân
Ki zikr-i nâm-ı şerifi virür revana sürûr (K. 4/7, s. 25)

Yüce mertebeli cihan padişahı Sultan Selîm'in şerefli ismini zikretmek, ruha mutluluk verir.

İshâk Çelebi Yavuz Sultan Selîm'e Divanı'nda çokça yer verir. Kasidelerinde ona bol bol methiyeler sunar.

Cemâl iklimine olsa n'ola sen şah-ı hûbân beg
Güzeller pâdişâhısın nazîrûñ yok Süleymân beg (G. 144/1, s. 211)

Şair, bir gazelinde Sultan Süleyman'dan bahsetmiş ve onun adaletini övmüştür. Şaire göre, Sultan Süleyman güzellik ülkesinin padişahıdır ve bu konuda da benzeri yoktur.

3. Savaş ve Av İle İlgili Hususlar

İshâk Çelebi Divanı'nda, savaşla ilgili unsurlar bolca zikredilmiştir. Bunun en bariz örnekleri V. kasidenin tîğ (kılıç) redifli oluşu ile XII. kasidenin hançer redifli oluşudur.

⁶ Şiir ve sayfa ve numaraları Dr. Mehmed Çavuşoğlu ve M. Ali Tanyeri tarafından hazırlanan Üsküplü İshâk Çelebi Divanı'nın (İstanbul 1989) tenkitli basımına göre. Alıntılarda Divan'daki metin esas alınmıştır.

⁷ Halil İnalçık, *Şair ve Patron*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2003), 24.

Şâhâ yanunda bulmağ ile i'tibâr tîğ
Oldı nizâm-ı mülk-i cihana medâr tîğ (K. 5/1, s. 28)

Şair yukarıdaki beyitte, padişaha seslenerek kılıç senin belinde itibar bulduğu için cihan mülkünün nizamına sebep olmuştur, diyor.

İç kabzadan müjen okını toğru câna at
Ey kaşları kemân beni gözle nişâna at (G. 16/1, s. 122)
Hiç zâyî ' olmasun dir isen tîr-i gamzeni
Cümle ne denlü var ise ben nâtiivâna at (G. 16/2, s. 123)

Şair, yukarıdaki beyitlerde bir nevi savaş ifadeleri olan kabza, ok, kemân, nişân ve tîr kelimelerine yer vermiştir.

Solunda olduğına tîği haylî düşkündür
Sağında olmağ ile oldı şâdmân hançer (K. 12/19, s. 54)

Bu beyitte de kılıç ile hançer karşılaştırılmış ve hançerin sağ tarafta takılı olmasından mutlu olduğu dile getirilmiştir.

Subh-dem gördi eline sûsenün tîğ alduğın
Başına geysel 'aceb mi jâleden miğfer çemen (K. 13/19, s. 58)

Burada ise bir tabiat olayı savaş aleti olan kılıç ve miğfer kelimeleriyle anlatılmış, sabah vakti eline kılıç alan zambağa karşı çimenin şebnem, yani çiy tanelerinden kendisine miğfer yapması güzel bir hüsnüतालil ile ifade edilmiştir.

'İşkî livâ-yı âh ile dil ser-firâz idüp
Mecmû '-i gam sipâhına ser-leşker eyledi (G. 292/6, s. 309)

Yukarıdaki beyitte de livâ (bayrak) ifadesi yer almaktadır ki, burada sancak anlamında kullanılmıştır.

4. Musiki İle İlgili Hususlar

İshâk Çelebi Divanı'nda musiki ile alakalı muhtelif çalgı aletlerine yer vermiştir. Kemân genel anlamda sevgilinin kaşına bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

Gamzeden incine sanma bizi ey kaşı kemân
Biz müjen tîrini minnet bilürüz cânımıza (G. 251/4, s. 281)

"Ey kaşı keman güzel! Bizi gamzeden incinir sanma; zira biz kirpiğin kılıcını cana minnet sayarız." Burada keman sevgilinin kaşına teşbih edilmiştir.

Sürûr-ı meclise bâ 'is sürûd-ı şî 'rümdür
Ki ehl-i bezme virür nağme-i terâne sürür (K. 4/29, s. 27)

Yukarıdaki beyitte musikiye dair sürûd (şarkı, türkü), nağme ve terâne (ezgi) gibi ifadeler kullanılmıştır. Şair bu yolla kendi şiirini de överek şiirinin bir nevi musiki nağmesi yarattığını söylemiştir.

Esrâr- 'ışkı bilmeğe câm-ı şarâba gel
Gûş-ı kabûlî nağme-i çeng ü rebâba tut (G. 14/4, s. 121)

Bu beyitte de musiki aletleri olan çeng (saz) ve rebaba yer verilmiş, ayrıca nağmeden bahsedilmiştir.

Perde-i 'uşşâkda gel eyle ta 'yîn-i makâm
Mutribâ nice olur seyr eyle kânûn ile bahs (G. 18/2, s. 125)

Yukarıdaki beyitte perde, makam, mutrib ve kanun gibi musiki kavramlarına yer verilmiştir.

Mutribe uymağ ile kâmil olur 'ûd u rebâb
Her ki gûş eyleye üstâd sözün mâhir olur (G. 53/4, s. 149)

Şair, ut ve rebabın sazendeye uyduğunda olgunlaşmasını üstat sözünü dinleyerek maharetli olan kişiye benzetmiştir. Rebâb bir tür kemençedir.⁸

*Ney gibi bezm-i gamında n'ola feryâd itsem
Ölmedin çünkü ben İshâk irişdüm bu deme* (G. 232/5, s. 269)

Şair, burada ney gibi feryat ettiğini ve ölmeden bu deme eriştiği için bu durumdan memnuniyetini dile getirir. Ney sevgilinin gamından inleyen bir gönüldür.

*Semâ' lezzeti sanma kıyâs-ı 'akl iledür
Ne bile bir kişi sorsan neye döner rakkâs* (G. 117/3, s. 193)

Rakkas, dans eden, dönen kişi demektir. Burada Mevlevî semasından bahsedilmiş ve semayı sıradan bir akıl ile anlamanın mümkün olmadığı dile getirilmiştir.

*Hâl dili ile surnâ-yı ecel dinle ne der
Kûs-ı rihlet çalınur geldi gider geldi gider* (M. 2/1/2, s. 74)

Zurna bu beyitte ecel kelimesi ile beraber zikredilmiştir. Kıyamet günü üflenecek olan zurnaya telmih vardır.

Kös ise savaşa gidip dönerken çalınırdı. Kulakları sağır edercesine çalınan bu aletlerin sesi savaş alanlarında bir nevi güç gösterisi olup karşıdaki düşmanın korkmasına vesile olurdu.⁹

5. Süslenme, Koku ve Mücevher İle İlgili Hususlar

Süslenme ile ilgili kavramalar çoğu zaman övülen kişinin güzelliğini methetmede kullanılır. Bazen de aşağıdaki beyitte olduğu gibi teşbih unsuru olarak da kullanılmıştır:

*Gözün üstünde kaşın var dimesünler dir isen
Var yüri hâtem gibi her ferde olma zîr-dest* (G. 13/4, s. 121)

Eğer gözün üstünde kaşın var demesinler istiyorsan yüzük gibi her kişinin eline geçme, tabi olma.

*Ne işün var kapumda diyü gel sürme bizi
Ayağın tozın alup cân gözine sürmeliyüz* (G. 104/4, s. 184)

“Ey sevgili! Kapımda ne işün var, diyerek bizi gönderme; zira ayağının tozunu alıp sürme misali can gözümüze sürmeliyiz.” diyerek şair bu beyitte süslenme unsuru olarak sürmeye gönderme yapıyor.

Göz sağlığını muhafaza etmenin en eski yöntemi sürmedir. Günümüzde olduğu gibi sadece süs unsuru olarak kabul edilmemiş, aynı zamanda göze güç veren ve görüşü artıran bir iksir olarak kabul edilmiştir.¹⁰

*Yalnız cân ile cânân ele girmez İshâk
Devlet ol kişiye kim sîm ü zere kâdir olur* (G. 53/7, s. 150)

Yukarıdaki beyitte altın ve gümüş bir arada kullanılmış ve bu iki unsurun saadet vesilesi olduğu zikredilmiştir.

*Gûş-ı cânâ eylesün İshâk nazmun gûşvâr
Dürr-i şehvâr isteyen gelsün ki bu mahzendedür* (K. 15/15, s. 64)

Şair, yukarıdaki beyitte; padişahlara layık inci tanesi isteyenler İshak'ın şiirini can kulağına küpe yapsın, diyerek şiirini inciye benzetmektedir.

Âyine bu sûret ile ökünürmiş yüzüne

⁸ Ahmet Say, *Müzik Sözlüğü*, (Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2012), 445.

⁹ Emir Erdem Kaya, “Türk Ordu Geleneğinde Askeri Müzik Olgusu”, *İDİL* 1/3 (2012) 1: 96, erişim: 21 Ekim 2018, <http://www.idildergisi.com/makale/pdf/1349991956.pdf>.

¹⁰ Bilal Kemikli, “Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (Ocak 2007): 31.

Gör nice bin yüzlüdür bir kimseden itmez hicâb (G. 11/5, s. 119)

Yukarıdaki beyitte şair, bin yüzlü aynanın kimseden utanmayıp sevgilinin yüzünün güzelliğine özendiğini dile getirerek güzellik unsuru aynayı kullanmıştır.

6. Giyim

Her milletin kendine has giyim kuşam tarzı vardır, giyim kuşama ait unsurlar bir milletin bazı özelliklerini yansıtır. Mesela sarık cübbe İslam kültürüne aitken zünnar Hristiyan kültürüne aittir.

Ey kırmızı libâs ile kâyında salınan
Gey gâfil olmagıl ki mahallende kan olur (G. 39/4, s. 140)

Yukarıdaki beyitte şair, sevgiliye seslenerek mahallende kırmızı elbise ile dolanma, zira bu durum kana sebep olur diyerek kırmızı elbise ile kan arasında bir bağ kuruyor.

Dest-i hasretle çeküp cân cübbesin çâk eyledük
Baş açık abdâl olup bâzâra düşdi gönlimüz (G. 94/2, s. 178)

Şair, aşğın hasret derdinden can cübbesini çekip yırttığını, bu yüzden pazarda başı açık abdallar misali dolaştığını, ifade ederken burada cübbeyi zikretmiştir.

7. Yiyecekler

İshâk Çelebi Divanı'nda pek çok yiyeceğe yer vermiştir, birkaçını zikrederek iktifa edeceğiz.

Katâyıf yimege ilde heves var
Üşer dükkânına 'âlem meges-vâr (Ş. 1/102, s. 97)

Ülkede kadâyf yemeye öyle bir heves var ki, herkes sinek misali dükkâna üşüşüyor.

Cüdâ düşmek gerekmez sofradan nân
Musîbetdür ger ola sîne bî-cân (Mk. 1/1, s. 343)

Şair, bu beyitte, sofrada ekmeğin yokluğunu cansız bedene benzetiyor.

Tabakda seyr iden dâne pirinci
Sanur her dânesin anuñ bir inci (Mk. 1/2, s. 343)

Pilavun 'âşıkı olmasa zerde
Giriftâr olmaz idi rûy-ı zerde (Mk. 1/3, s. 343)

Yukarıdaki ilk beyitte pirinç tanesi, inci tanesine benzetilmiştir. Sonraki beyitte de pilav ile zerdenin aşkı; yani birlikteliği anlatılmıştır.

Mezâk ehline sor vaşfin hoşâbun
Akıtdı ağzı suyn şeyh ü şâhun (Mk. 1/10, s. 343)

Yukarıdaki beyitte ise hoşafın vasıflarını anlatırken şair, hoşaf şeyh ve padişahın ağzının suyunu akıtır, diyor. Ki bunu zevk ehline sorun, diyerek ekliyor.

Tavuk şorbasıdur gâyet latîfi
Kavî eyler eger yize za 'îfi (Mk. 1/14, s. 344)

Burada tavuk çorbasının zayıf vücutlara güç kuvvet verdiği ifade ediliyor.

8. Bazı Tipler ve Meslekler

Sâkiyâ ol yâra mey sun 'âşık-ı gam-hâr ile
İçmeyince bir iki peymâne olmaz âşinâ (G: 1/5, s. 111)

Bu beyitte şair; ey saki, o yâre içki sun, zira gamlı âşıkla bir iki kadeh içmeyince aşına olmaz, diyerek saki tipini anlatıyor.

Sôfi kanzil muhtesib serhôs vâ 'iz mey-perest

‘Âşık-ı bîcâreye yazık degül mi adı mest (G. 12/1, s. 120)

Yukarıdaki beyitte; sofu, muhtesip, vaiz ve âşık gibi tiplere yer verilmiştir.

Lebün mülâhazasıyle namâz içinde imâm

Yanıldı Süre-i İhlâs’ı kodı Kevser okur (G. 87/6, s. 174)

“İmam, namaz içinde senin dudaklarını düşünürken yanıldı ve İhlas Suresi’ni bırakıp Kevser’i okumaya başladı.” Burada da tipik bir imam söz konusudur.

Sînedede sadra geçürsem n’ola gamzen okını

Kim durur tutmaya anun gibi mihmânı ‘azîz (G. 102/5, s. 183)

“Sinemde göğsüme gamzenin okunu sapsam acep değildir; zira onun gibi misafiri kim yüce tutmaz.” diyerek şair, gamze okunu değerli bir misafire benzetmiştir.

Tîr-i müjene ağız açar sînedede zahmum

Bir sâ’ile benzer ki tura reh-güzer üzre (G. 235/3, s. 271)

“Sinemdeki yaram, senin kirpiğin okuna ağzını açar ki, mendili yol üzerinde olan bir dilenciye benzer.” diyerek şair, sinedeki yarayı bir dilenciye benzetmektedir.

Şebçerâğ-ı dideye kasd ideli düzd-i remed

Uyhu yüzün görmez oldu pâsbân oldu gözüm (G. 187/2, s. 239)

“Gözbebeğime hastalık hırsız kastettiğinden beri gözüm uyku yüzü görmez oldu, âdeta gece bekçisi oldu.” Bu beyitte göz uyumayan bir gece bekçisine benzetilmiştir.

9. İnanışlar

Mûy-ı siyâh ağardı yürü var du ‘âda ol

Vakt-i sabâh icâbete makrûn olur du ‘â (K. 3/31, s. 24)

“Sabah vakti ağardı, yürü var dua et; zira sabah vakti yapılan dua makbul olur.” Burada şair sabah vakti yapılan duanın kabul oluşuna dair bir inancı zikrediyor.

Ko hâb-ı gafleti gözün aç gâfil olma kim

Meftûh olur hazîne-i lutf-ı Hudâ seher (K. 8/3, s. 40)

“Gaflet uykusundan uyan gafil olma, zira seher vakti Allah’ın lütuf hazinesi açık olur.” Burada da seher vakti uyanık olmanın önemi anlatılmıştır.

Basiret ehli isen gel nazar kıl evrâka

Zebân-ı hâl ile gör nice zikr ider eşcâr (M. 1/2, s. 69)

“Eğer basiret ehli isen yapraklara nazar kıl, hâl diliyle bak nasıl Allah’ı zikreder ağaçlar.”

Hırâmân kadd ile ol serv-kâmet

Yürüdükçe kopar san kim kıyâmet (Ş. 65/a, s. 105)

“Naz ile yürüyen o servi boylu sevgili, sanasın yürüdükçe kıyamet kopar.” diyerek şair burada kıyamet günü inancına işaret etmektedir.

Hûb def’ itdün rakibi gel sana cânım fedâ

Bir kazâ savdun begüm itmez misin kurbân aña (G. 6/3, s. 115)

“Ey beyim! Rakibi başından güzel kovdun, sana canım feda; öyle bir bela def ettin ki ona kurban gerekir.” Bu beyitte şair, bir bela definde kurban kesmek gerektiği inancına gönderme yapmaktadır.

Kabûl it bende-i mukbildür İshâk

Kapundan ol fakîri eyleme red (G. 23/5, s. 129)

“Kabul et ey sevgili! İshak makbul bir köledir. Kapından o fakiri kovma.” Burada da kölenin veya dilencinin kapıdan geri çevrilmeyeceğine dair inanç ifade edilmiştir.

Sögesin sîneme cevrünle ölürsem cânâ

Meyyite hayr du ‘â kabr ‘azâbın götürür (G. 69/5, s. 160)

“Ey sevgili! Eğer senin cevrinle ölürsem göğsüme söv, zira ölüye hayır dua etmek kabir azabını izale eder.” diyerek şair, ölüye hayır dua etmenin onun kabir azabını yok edeceği inancını beyitte işlemiştir.

*Âyet-i hüsnüne inkâr idemez kimse senün
Kâfir olur kişi kim tutmaya Kur’ân’ı ‘azîz* (G. 102/3, s. 183)

“Senin güzelliğinin ayetini kimse inkâr edemez, çünkü Kuran-ı Kerim’i yüce tutmayan kişi kâfir olur.” Burada da Kuran-ı Kerim’in bir ayetini dahi inkâr etmenin insanı küfre götüreceği inancı yer almaktadır.

*İncinürmiş ne âceb cevr ü cefasına gönül
Ben de bildüm ki meğer kişiye eylük yaramaz* (G. 108/2, s. 187)

“Ne acayıptır ki gönül sevgilinin cevr ü cefasına incinürmüş, bu yüzden anladım ki kişiye iyilik yaramazmış.” Şair bu beyitte sevgilinin eziyetini aşığa iyilik olarak addediyor ve insana iyilik yaramazmış düşüncesine de gönderme yapıyor.

*Müddet-i ‘ömri çoğ olur elemi az olanun
Menzili artuk alur kişi sebük-bâr olıcak* (G. 131/3, s. 202)

“Elemi az olanın ömür müddeti çok olur; zira yükü hafif olan gideceği yere çabuk varır.” Şair burada, yükü hafif olan nasıl ki menziline çabuk varırsa elemi, üzüntüsü az olan da uzun yaşar, diyor.

*Ağız açup kalma hayrân ni ‘met-i dünyâ için
Gâfil olma sohbeti bozar dem-âdem esnemek* (G. 150/3, s. 215)

“Dünya nimetine ağzın açık hayran bir vaziyette bakma; zira gafil olup sürekli esnemek sohbeti bozar.” Bu beyitte dünya nimetlerine aldanıp hayran olma durumu dostlar arasında sohbet ederken sürekli esnemeye benzetilmiştir.

*Görmeyelden iki ay oldu kaşun mihrâbın
Ol geçen vakt namâzını kazâ eyleyelüm* (G. 182/4, s. 236)

“Kaşının mihrabını görmeyeli iki ay oldu ey sevgili, o geçen vakit namazlarını gel de kaza edelim.” diyerek şair, sevgilinin kaşını mihraba benzetirken onsuz geçen vakitlerin de kılınmayan namazlar misali kazasının gerektiğini ifade ediyor.

*O mâh-tal’ati gördükde vardı dil vecde
Okıdı Sûre-i ve’n-Necm’i eyledi secde* (G. 271/1, s. 295)

“O ay yaratılışlı güzeli görünce gönül vecde vardı ve Necm Suresini okuyarak secdeye gitti.” Bu beyitte namaz kılmak, sure okumak ve secdeye gitmek gibi inançlardan bahsedilmiştir.

10. Âdetler

*İcrâ-yı hükmün itmege hıdmet kuşağını
Biline iki yerden ider üstüvâr tığ* (K. 5/6, s. 29)

“Senin hükmünü yerine getirmek için kılıç beline iki yerden sağlam kuşanır.” derken şair burada kılıç kuşanma geleneğinden bahsetmektedir.

*Sen bahtiyâra ‘izzet ü devlet nedîm olup
Âyât-ı nasr ile nakş ı nigâr tığ* (K. 5/37, s. 32)

Yukarıdaki beyitte kılıçları nasr ayeti ile nakşedildiği yani süslendiği âdetine bir işaret vardır. Ayrıca “Nasrun mine’llâhi ve fethun karîb” ayet-i kerimesine de bir telmih vardır.

*Şehriyârâ gelesin diyü buhûr itmek için
Gezdürür bezm-i çemende yine micmer tâvûs* (K. 11/18, s. 51)

Tavus kuşunun, burada bir kimsenin gelmesi için çimende buhurdan taşıdığı söylenerek bir geleneğe gönderme yapılmıştır.

*Teb-i hecri ulaşdı ben garibe
Niceyki rişte bağlatmak hatibe* (ř. 81, s. 95)

Rişte-i teb: Rişte, iplik; teb, sıtma. Rişte-i teb: Sıtma bağlanılan iplik demektir. Eskiden birtakım kocakarı ilaçlarıyla dermanı mümkün olmayan humma hastalığını yok etmek için sıtma bağlatmak detti.¹¹ Yukarıdaki beyitte de bu geleneğe bir işaret vardır.

*Begüm ‘mrn çoğ olsun al du ‘yı
Göz ucuyla unutma merhabayı* (ř. 86, s. 9)

“Beyim mrn çok olsun istiyorsan dua almaya bak, göz ucuyla da olsa merhabayı, selamı unutma.” diyerek şair selamlaşma geleneğine işarete bulunmaktadır. Selamı *yaymak dinimizde sünnettir*.

*‘Açık bu yolda başını virmek gerek dimiş
İşhk müjde var klehn sumna at*(G. 16/ 8, s. 123)

“Aşığın sevda yolunda başını vermesi gerek demiş, ey İşhak yr var mjdelersun, klahını gökyüzüne at!” Bu beyitte, sevinç esnasında, bugün hl devam eden, klahını havaya atma geleneğinden bahsedilmiştir.

*Ol ruh-ı zibe sanasın hatt-ı ‘anber-s ile
Mushaf içinde konulmiş tze gl yaprağıdır* (G. 62/2, s. 155)

“O süslü yanaklı sevgili anber gibi yüz hattıyla sanasın ki, Kuran içine konulmuş taze gl yaprağıdır.” Burada mushafa konulan gl yaprakları olayına bir işaret vardır.

*Derd-i hecrinden o bed-mihrin bize mtem tutup
Karalar geydi yüzin toprağa urdı syemiz* G. 103/3, s. 184)

“O insafsız sevgilinin ayrılık derdinden dolayı, glgemiz karalar giydi ve yüzünü toprağa vurdu.” Beyitte bir yas esnasında karalar giyme ve yüzünü toprağa vurma olayı güzel bir hsntalil yoluyla anlatılmıştır.

*Mekteb-i işkunda hattun ezber itmiş ‘akl-ı küll
Hifz-ı Kur’n eylemiş bir dnki oğlan ferin*(G. 221/5, s. 261)

Yukarıdaki beyitte hafızlık geleneğine bir işaret vardır ki, günümüzde bu det hl devam etmektedir.

Sonuç

On altıncı yüzyıl ve daha sonrasının günlük hayatının muhtelif unsurlarını skpl İşhk elebi’nin Divanı’nda bulmak elbette mümkündür. nk bu şiir her ne kadar sosyal hayattan kopuk tenkidi il yüz yüze kalsa da şairlerin pek çoğunun divanında beşeri hayata dair unsurları içinde barındırmaktadır. İşhk Çelebi Divanı’nda mensubu bulunduğu toplumun günlük hayatını kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmede vesile kılmıştır.

Bahsi geçen Divan’ın taranması neticesinde elde ettiğimiz hususlar, şunu göstermektedir ki, klasik şiir diye tavsif ettiğimiz bu şiirde Osmanlı Devleti’nin her türlü gelenek, görenek, yaşayış ve detlerini bulmamız mümkündür.

Klasik edebiyatımıza yapılan haksız eleştirilerin, bu tür çalışmalarla ne kadar yersiz ve mesnetsiz olduğu ortaya konacaktır kanaatindeyim.

¹¹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, nşr. Cemal Kurnaz, (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 348.

Kaynakça

- Çavuşoğlu, Mehmed. Necati Bey Divanının Tahlili. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001.
- Çeltik, Halil. "Rumeli Şairlerinde Yöresel Kültür". *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/2, 100.
- Doğan, Muhammet Nur. "Klasik Türk Edebiyatında Osmanlı Hayatının İzleri". *Eski Şiirin Bahçesinde*. İstanbul: Alternatif Yayınları, 2005.
- İnalcık, Halil. Şair ve Patron. Ankara Doğu Batı Yayınları, 2003.
- Kaya, Emir Erdem. "Türk Ordu Geleneğinde Askeri Müzik Olgusu". *İDİL* 1/3, 96.
- Kemikli, Bilal. "Divan Şiirinde Hastalık ve Tedavi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16/1, 31.
- Kınalı-zâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*. Nşr. İbrahim Kutluk. Ankara: TTK Basımevi, 1989.
- Kurnaz, Cemal. Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili. İstanbul: MEB Yayınları, 1996.
- Levend, Ağâh Sırrı. Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
- Onay, Ahmet Talat. Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı. Nşr. Cemal Kurnaz. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Özkan, Ömer. Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2007.
- Pala, İskender. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü. İstanbul: L&M Yayınları, 2003.
- Parmaksızoğlu, İsmet. "Üsküplü İshâk Çelebi ve Selim-nâmesi". *İ.Ü. Ed. Fak. Tarih Dergisi*, 3/5-6: 4.
- Savaş, Hamdi. "Kılıççı-zâde İshâk Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, 22: 528-529.
- Say, Ahmet. Müzik Sözlüğü. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2012.
- Sefercioğlu, Nejat. Nev'î Divanı'nın Tahlili. Ankara: Akçağ Yayınları, 2001.
- Üsküplü İshâk Çelebi. Divan Tenkidli Basım. Nşr Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, 1990.